

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

КРИЖАНОВСЬКА ВІКТОРІЯ АНАТОЛІВНА

УДК 342.922.(477)

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ:
СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ, НОВІ ПІДХОДИ**

Спеціальність: 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Остапенко Олексій Іванович,
Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий Інститут права та психології професор кафедри адміністративного та інформаційного права, заступник директора

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Комзюк Анатолій Трохимович,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3

кандидат юридичних наук, доцент
Йосифович Данило Ігорович,
в.о. завідувача кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ

Захист відбудеться «28» грудня 2016 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «25» листопада 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблематика адміністративної відповідальності в адміністративному праві України охоплює широке коло концептуальних питань, вирішення яких є актуальним для науки адміністративного права та практичної діяльності органів (посадових осіб), що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Наукою адміністративного права вироблені та вдосконалюються підходи, що визначають оцінку її впливу на адміністративно-правові відносини, суспільство та державу. Водночас, слід зауважити, що історія розвитку адміністративної відповідальності невід’ємна від історії суспільства і держави, кожен черговий етап їх розвитку характеризується новими моментами в соціально-економічних і політичних відносинах.

Сучасне розуміння та нові підходи до адміністративної відповідальності в адміністративному праві України обґрунтовано пов’язується зі стабільністю конституційного ладу, з виразом в адміністративній відповідальності ціннісних орієнтирів суспільства. Адже Конституція України інтегрує в собі і зводить на вищий нормативно-правовий рівень основні напрями і, певною мірою, результати демократичного розвитку суспільства і держави, визначає механізми нормативної інтеграції для подальшого розвитку демократичних перетворень цінностей в політичному, економічному, соціально-культурному житті суспільства. Соціальна цінність чинної системи адміністративної відповідальності України, її фундаментальне значення для суспільства і держави безперечні. Відповідно, будь-які масштабні зміни можуть спричинити нестабільність, створити численні економічні, політичні, ідеологічні й інші проблеми.

Не заперечуючи проти високої соціальної значимості стабільності адміністративної відповідальності, слід визнати, що збереження її без змін та адаптації до нових умов, в яких розвивається українське суспільство та формується державність є нерациональним. У цьому контексті важливого значення набуває висновок про мінливість та відповідність адміністративної відповідальності в частині захисту прав, свобод і законних інтересів особи та держави. Існуючі діалектичні протиріччя між завданнями адміністративно-правової охорони суспільних відносин в Україні та потребами подальшого їх розвитку визначають необхідність проведення реформування інституту адміністративної відповідальності з урахуванням гострих і дискусійних проблем, що знаходять вираження в профільних наукових дослідженнях.

Концептуальні основи проблеми адміністративної відповідальності в адміністративному праві досліджували провідні вітчизняні та зарубіжні вчені-юристи, зокрема В. Б. Авер’янов, О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Н. П. Бортник, І. П. Голосніченко, Є. В. Додін, Д. І. Йосифович,

В. К. Колпаков, Р. А. Калюжний, Л. В. Коваль, М. В. Ковалів, Т. О. Коломоець, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, А. В. Мілашевич, В. І. Олефір, В. Л. Оргинський, О. І. Остапенко, І. М. Пахомов, С. В. Петков, Ю. І. Римаренко, В. Д. Сущенко, М. М. Тищенко, В. О. Шамрай, Е. Шмідт-Ассманн та інші.

У частині методології дослідження адміністративної відповідальності робота базується на працях вітчизняних і зарубіжних учених в галузі теорії держави та права, конституційного, міжнародного, фінансового, митного, податкового, інформаційного та кримінального права, соціології, логіки, економіки, правової та математичної статистики: С. С. Алексєєва, О. Г. Кальмана, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, Ю. С. Шемшученка, Р. Штрайнца та інших.

Сучасний стан наукових уявлень про адміністративну відповідальність значною мірою обумовлено високим рівнем політизації підходів до цього складного інституту адміністративного права. Сьогодні адміністративну відповідальність важко визнати цілісним і остаточно сформованим вченням в адміністративному праві і в понятійній, і в змістовній частинах.

Залишається актуальним теоретичне обґрунтування категорії доктринального вираження процесу розвитку адміністративної відповідальності, дослідження її основних керівних засад, а також виявлення аксіологічних проблем адміністративної відповідальності у зв'язку з адаптацією національного законодавства до зрівнюваних норм, що діють у країнах-членах Європейського Союзу.

Не менш важливими напрямками розробки зазначеної проблематики є вдосконалення теорії адміністративно-деліктного права, розвиток системних уявлень про порядок здійснення і основні напрями удосконалення кодифікованого і некодифікованого законодавства про адміністративну відповідальність в адміністративному праві України. Значимість досліджень адміністративної відповідальності обумовлена самою динамікою адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу, що, в свою чергу, викликає необхідність формування концепції реалізації тих різноманітних ідей, які генеруються суспільством і державою. Високою є потреба у співвіднесенні регулятивного потенціалу чинної системи адміністративної відповідальності та змоги удосконалення положень, що виражають основи адміністративно-правового захисту економічної, політичної, соціальної, правової систем суспільства, його ідеологічні уявлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Постанови Президії НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки, ос-

новних наукових напрямів досліджень Національного університету «Львівська політехніка» від 24.06.2014 р. протокол № 5 «Про правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», а також у контексті теми, що виконується в межах робочого часу на кафедрі адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» за напрямом «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (Державний реєстраційний номер 046U004099).

Мета і завдання дослідження. Мета наукового пошуку – з'ясувати та узагальнити сучасне розуміння, нові теоретичні і практичні підходи до адміністративної відповідальності в адміністративному праві України.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі *завдання*:

- проаналізувати історіографію вивчення розвитку адміністративної відповідальності в науці адміністративного права;
- охарактеризувати адміністративну відповідальність в системі юридичної відповідальності;
- з'ясувати існуючі підходи у методології дослідження адміністративної відповідальності;
- розкрити філософсько-правові аспекти адміністративної відповідальності;
- узагальнити нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності;
- здійснити аналіз фізичних і юридичних осіб як суб'єктів адміністративної відповідальності;
- розглянути проблеми законодавства про адміністративну відповідальність та розробити пропозиції і рекомендації, спрямовані на його вдосконалення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що формуються з приводу застосування адміністративної відповідальності.

Предмет дослідження – сучасне розуміння та нові підходи до адміністративної відповідальності в адміністративному праві України.

Методи дослідження. У ході вирішення поставлених завдань та досягнення мети використані історико-правовий (п. 1.1), та логічний метод пізнання (п. 1.3), а також формально-юридичний (п.п. 2.2; 2.3), техніко-юридичний (п. 2.3) та нормативний методи правового аналізу (п. 2.1). Важливі дослідницькі завдання були вирішені за допомогою методу інтегративного пізнання, що дозволив виявити як загально-правові закономірності єдність і взаємозв'язок у правозахисних відносинах природного права з позитивним, суб'єктивного права з об'єктивним (п.п. 1.2; 1.3; 1.4). Метод інтегративного пізнання спільно з методом порівняльно-правового аналізу

використовувалися при аналізі діалектики адміністративних правозахисних і правоохоронних відносин як способів захисту прав і свобод (Розділ 3). Використання логіко-семантичного методу дало змогу внести пропозиції щодо вдосконалення адміністративної відповідальності у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян (п.п. 2.1; 2.2). Застосування зазначених методів дозволило всебічно проаналізувати адміністративну відповідальність в адміністративному праві України у контексті сучасного розуміння і нових підходів.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації стали наукові розробки вітчизняних і закордонних фахівців у галузі права.

Нормативно-правовою основою роботи є Конституція України, закони України, укази Президента України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України.

Емпіричну базу дослідження адміністративної відповідальності становлять результати опитування 160 респондентів різних соціальних груп, а також статистично-довідкові матеріали органів Державної служби статистики, Міністерства юстиції та МВС України про притягнення до адміністративної відповідальності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших системних досліджень, у якому комплексно з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки аналізується сучасне розуміння та нові підходи до адміністративної відповідальності в адміністративному праві України.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових теоретичних положень, обґрунтовано висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення чинного адміністративного законодавства України.

Найсуттєвішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну та визначають особистий внесок дисертанта у розробку зазначеної проблеми, є:

уперше:

- проведено комплексний аналіз предметно-системних зв'язків адміністративної відповідальності в адміністративному праві України, зумовлених змінами наукових парадигм у національному правознавстві та викликаних необхідністю адаптації національного законодавства до правових норм Європейського Союзу;

- з позицій системної взаємодії адміністративного та інших галузей права визначені основні положення сучасної концепції адміністративної відповідальності з урахуванням змін соціально-економічної системи, аналізу реалій сучасної деліктності, що сприяло з нових соціально-правових позицій розглянути організаційну та превентивну ролі адміністративної відповідальності в механізмі державного управління;

– систематизовано закономірні та пов’язані між собою взаємозв’язки онтологічних, процесуальних і процедурних аспектів адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовцями;

удосконалено:

– системний підхід у методології дослідження адміністративної відповідальності;

– шляхом розробки пропозицій, окремі аспекти нормативно-правового регулювання адміністративної відповідальності;

набули подальшого розвитку:

– історико-правові та інші аспекти розвитку адміністративної відповідальності в науці адміністративного права;

– пропозиції щодо шляхів вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність.

На підставі висновків запропоновано внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства України, яке передбачає застосування адміністративної відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації висновки і пропозиції мають науково-теоретичне і практичне значення у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшої розробки актуальних проблем захисту прав і свобод людини та громадянина у сфері адміністративної відповідальності і адаптації вітчизняної нормативної бази до вимог Європейського Союзу;

– *правотворчості* – для подальшого розвитку адміністративної відповідальності в адміністративному праві України;

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності практичної адміністративно-правової діяльності суб’єктів захисту прав і свобод людини в Україні.

– *навчальному процесі* – під час проведення занять із навчальної дисципліни «Адміністративне право», «Адміністративний процес» (*довідка № 62-23-845 від 12.03.2016 р.*).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу наукових, нормативних і статистичних джерел. Деякі результати, отримані при виконанні дисертаційного дослідження, опубліковані у співавторстві (з С.С. Єсімовим, А.С. Крижановським, Х. І. Кармелюк). Результати співавторів в дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи оприлюднено на Всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях та засіданнях круглих столів, а саме: «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 24 лютого 2012 року.); «Актуальні проблеми сучасного адміністративного права» (м. Запоріжжя, 22 березня 2013 року.); «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави» (м. Запоріжжя, 3–4 жовтня 2014 р.); «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 11 квітня 2016 р.); «Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції» (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.); «Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 29 лютого 2016 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладено у 13 публікаціях, з яких: 7 наукових статей (6 опубліковані у фахових наукових виданнях України з юридичних наук, з них 1 у співавторстві та 1 стаття в іноземному періодичному науковому виданні), а також у 6 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, додатків (39 сторінок) та списку використаних джерел – 35 сторінок (318 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, з яких 183 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, ступінь дослідження проблеми; визначено зв'язок з науковими програмами, планами і темами, а також мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну; висвітлено теоретичну і емпіричну бази роботи, практичне значення одержаних результатів; подано відомості про їхню апробацію та впровадження.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи адміністративної відповідальності в Україні» складається з чотирьох підрозділів, у яких розглянуто розвиток адміністративної відповідальності в науці адміністративного права у загальному контексті юридичної відповідальності, а також методологічні засади дослідження.

У підрозділі 1.1 *«Історико-правовий аналіз розвитку адміністративної відповідальності в науці адміністративного права»* проведено аналіз наукової літератури, що відображають погляди українських і зарубіжних учених на еволюційні зміни, які відбуваються у сфері адміністративної відповідальності. Розглянуто існуючу в літературі періодизацію становлення інституту адміністративної відповідальності в Україні, яка є дискусійною

і охоплює: дореволюційний період (XVIII – початок XX ст.); радянський період (1918–1991 рр.), період переходу до ринкової економіки (з 1991 р. до тепер). Визначено, що адміністративна відповідальність як форма захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина є комплексний правовий механізм реагування держави на прояв адміністративної протиправності, що містить матеріально-правові підстави та процесуальний порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення. Успішне розв’язання проблеми адміністративної відповідальності залежить від з’ясування впливу соціально-економічних, нормативно-правових, деліктних, запобіжних та інших чинників.

У підрозділі 1.2 «Адміністративна відповідальність як різновид юридичної відповідальності» зазначається, що юридична відповідальність становить особливу правову форму реакції держави на захист публічних і приватних інтересів, яка полягає в сукупності встановлених державою матеріальних і процесуальних норм, з метою спонукання правопорушника, який добровільно не бажає дотримуватися встановлених правил, до належної поведінки і покладання обов’язку зазнавати несприятливі для нього наслідки, а також досягнення мети попередження правопорушень. Зазначене враховує специфіку сучасних видів юридичної відповідальності, зокрема адміністративної, значно відповідає вимогам універсальності, підкреслюючи інституційність відповідальності, зможу притягнення винного і виправдання невинного. Таке розуміння адміністративної відповідальності, у контексті юридичної, охоплює всі діючі способи впливу на правопорушника – каральний, відновлювальний або компенсаційний і профілактичний або попереджувальний.

У підрозділі 1.3 «Методологічні підходи до дослідження адміністративної відповідальності» зазначено, що адміністративна відповідальність складається з системи правових засобів, які вимагають системного підходу до дослідження у сфері правотворчості та правозастосування з урахуванням філософського і соціологічного аспектів. Правові засоби в структурі правозастосування розглянуті як інституційні утворення, що використовуються суб’єктами в процесі правозастосовної діяльності для вирішення адміністративно-юрисдикційних справ. Функціональний підхід до дослідження виділяє дві сфери: правоперетворюючу та правозастосовну. У контексті правозастосовної діяльності реалізуються регулятивні і охоронні функції. Дослідження регулятивних відносин пов’язане з ефективністю надання юридичної допомоги у процесі реалізації суб’єктивних прав і законних інтересів учасників правовідносин. Специфіка аналізу адміністративної відповідальності зумовлюється подвійністю цільових установок, що визначають функціональну компетенцію з реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян і держави.

У підрозділі 1.4 «Філософський аспект адміністративної відповідальності» зазначено, що кожна держава має власні специфічні умови і підстави для формування стратегій розвитку правових систем, які залежать від соціальних і філософсько-правових традицій у розумінні самого феномена адміністративної відповідальності. При зіставленні особливо значущих для України і ЄС філософських моделей бачення адміністративної відповідальності підкреслюється «дзеркальний» характер у розумінні підстав самого буття права. Динаміка європейського права і процеси розвитку адміністративної відповідальності особливо актуалізують проблему примусу в технологіях зміцнення правопорядку. Досвід показує, що питому вагу примусу в структурі адміністративної відповідальності доцільно поступово знижувати. Примус втрачає ефективність, знижує потенціал взаємодії юрисдикційних органів з населенням. Тому розробка та впровадження технологій не примусового характеру, розширення профілактики – стратегічно значущі напрями підвищення ефективності адміністративної відповідальності.

Розділ 2 «Сучасні підходи до реалізації адміністративної відповідальності» складається з трьох підрозділів, які містять аналіз нормативно-правового регулювання, суб'єктів адміністративної відповідальності.

У підрозділі 2.1 «Нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності» здійснено аналіз нормативно-правового регулювання як динамічної моделі, що дозволяє зосередитися на проблемах, пов'язаних з визначенням напрямку розвитку правових процесів, виборі найбільш ефективних способів правового впливу і умов досягнення певного рівня впорядкованості суспільних відносин, що сприяє досягненню конкретного результату, зазначеного у завданнях, визначених Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) (ст. 1) в контексті традиційного тлумачення цієї проблеми теорією адміністративного права. Адміністративна відповідальність військовослужбовців обумовлена наявністю спеціального суб'єкта і умов. Порядок притягнення військовослужбовців до військової адміністративної відповідальності складає встановлений законодавством спеціальний механізм у випадках, якщо доведено факт порушення військової дисципліни, діяння (дія або бездіяльність) вчинено навмисно або з необережності та відповідно до законодавства не тягне за собою кримінальної відповідальності.

У підрозділі 2.2 «Суб'єкти адміністративної відповідальності» показано, що це деліктоздатні суб'єкти права, які вчинили правопорушення, наділені законом юридичними обов'язками і суб'єктивними правами учасника матеріальних охоронних правовідносин, що виникли з моменту вчинення правопорушення. Права і обов'язки суб'єкта не можна зводити до прав та обов'язків учасника процесуальних правовідносин. Це визначається відносною самостійністю матеріальних і процесуальних правовідносин.

Суб'єкт права набуває якості суб'єкта адміністративної відповідальності об'єктивно, незалежно від процесуальної діяльності. Об'єктом правовідносин адміністративної відповідальності виступає правовий статус суб'єкта. У процесі реалізації правовідносин відповідальності основним елементом впливу з моменту виникнення і до припинення правовідносин відповідальності є правове становище суб'єкта, сукупність його прав, обов'язків і свобод існуючих в конкретній сфері дії відносин як цілісне комплексне правове явище в єдності форм їх реалізації.

У підрозділі 2.3 «Юридичні особи – суб'єкти адміністративної відповідальності» показано, що у правовому сенсі юридична особа – це організація, створена у встановленому порядку, діє на підставі установчих документів, має найменування, організаційно-правову форму, володіє правосуб'єктністю, несе відповідальність за діяння і акти. Суттєвим аспектом, що характеризує адміністративну відповідальність юридичної особи є вина у вчиненні правопорушення, тобто суб'єктивне ставлення до протиправного діяння колективу юридичної особи, що визначається з волі органу юридичної особи, її повноважних посадових осіб, а також інших осіб, які мають право давати обов'язкові вказівки в межах структури юридичної особи та розуміється як вираження вини посадових осіб і вважається доведеною за наявності їх вини. Вина юридичної особи може бути розглянута з об'єктивних позицій. Тільки державний орган, що здійснює адміністративно-юрисдикційну діяльність, може і повинен вирішити, чи була у юридичної особи об'єктивна змога вчинити дії і не допустити вчинення правопорушення.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність: проблеми та шляхи вирішення» містить аналіз умов і окреслює напрями удосконалення.

У розділі зазначено, що наявність і програмне оформлення в Україні соціально детермінованих цілей, внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних, а також політичних умов, існування відповідного правового механізму є тією сукупністю чинників, від якої залежить прийняття політичного рішення щодо удосконалення адміністративної відповідальності. Змога удосконалення, його динаміка тісно пов'язані з соціальною підтримкою масштабних перетворень соціально-економічного і політичного характеру, що здійснюються, передусім, у правоохоронній та судовій системах. Одним з напрямів удосконалення, з метою забезпечення правової регламентації публічно-управлінської діяльності, створення належних юридичних гарантій реалізації прав і свобод громадян, виключення випадків адміністративного свавілля стосовно фізичних і юридичних осіб, є формулювання правових норм, що регламентуватимуть загальні правила здійснення адміністративно-

правових дій і включення їх до процесуальної частини КУпАП, Митного та Податкового кодексів України.

ВИСНОВКИ

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному аналізі проблем адміністративної відповідальності в адміністративному праві України в умовах реформування політичної і економічної систем держави. Основні результати дослідження, найзначиміші положення та пропозиції з удосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності, які сприятимуть підвищенню ефективності захисту прав і свобод громадян, викладено у висновках:

1. Інститут адміністративної відповідальності в Україні сформувався у другій половині XIX ст. і розглядався як складова поліцейського, а з початку XX ст. адміністративного права, як механізм здійснення державного управління у сфері забезпечення правопорядку. Вирішальний вплив на розвиток адміністративної відповідальності надавали урбанізація, економічні та соціальні умови життя, рівень культури населення, політичний режим, філософські та правові погляди, які панували в суспільстві. Вітчизняні правознавці заклали теоретичні та методологічні основи для розвитку вчення про адміністративну відповідальність, розвиваючи попередні напрацювання, одночасно розробляючи теорію застосування права, яка містить практично всі елементи адміністративної відповідальності, будучи одним з її варіантів. У період з 1917 по 1950-ті рр. утрата інтересу до проблематики адміністративної відповідальності пов'язана з соціальними катаклізмами, які спричинили істотні зміни суспільного світогляду і правової ідеології, головним акцентом якої стає не ідея захисту прав людини, а гарантії панування комуністичної партії. У подальшому інтерес до адміністративної відповідальності поновлюється виключно з ідеологічних позицій. На розвиток адміністративної відповідальності наприкінці XX ст. суттєво вплинули зміна наукових парадигм у національному правознавстві, зумовлена здобуттям Незалежності України. Інтерес до адміністративної відповідальності значно посилюється у зв'язку з прийняттям Конституції України, яка визначила основні права і свободи людини та громадянина. У сучасній юридичній науці відсутня єдність поглядів щодо поняття, структури, методів адміністративної відповідальності. Водночас, існує зростаюча тенденція до розробки положень адміністративної відповідальності у контексті законодавства ЄС щодо адаптації національного законодавства.

2. Адміністративна відповідальність, будучи складовою системи юридичної відповідальності, є особливою правовою формою реакції держави на

захист публічних і приватних інтересів, яка полягає в сукупності встановлених державою матеріальних і процесуальних правових норм з метою спонукання правопорушника, який добровільно не бажає дотримуватися встановлених норм, до належної поведінки та покладання обов'язку зазнавати несприятливі для нього наслідки, а також досягнення мети попередження правопорушень, охоплюючи всі існуючі способи впливу на правопорушника – каральний, відновлювальний, компенсаційний, профілактичний і попереджувальний. Застосування теорії систем до правових досліджень дозволяє виявити об'єктивно існуючу структуру відносин з приводу адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності, ієрархію цілей і функціональні зв'язки між ними, що дозволяє усунути протиріччя, уточнити динамічні характеристики, включити аксіоматичні методи юриспруденції в правотворчу діяльність, шляхом виявлення об'єктивних меж і об'єднання в єдину комплексну систему знань про адміністративну відповідальність, при взаємодії з аналогічними за призначенням інститутами права європейських держав. У сучасних концепціях адміністративної відповідальності актуальною є проблема оцінки права із загальних системно-філософських позицій, що відображає загальні закони та принципи буття соціуму інтегруючи субстанційні та феноменальні характеристики соціально-правової реальності. Це включає теоретико-методологічні критерії оцінки права щодо абсолютного (правова субстанція) та похідного порядку (оптимальні вимоги соціальної реальності зосереджені в традиційному менталітеті), оскільки застосування адміністративної відповідальності забезпечує реалізацію юридичних і соціальних цілей в їх оптимальному поєднанні.

3. Адміністративна відповідальність є елементом правової підсистеми механізму соціального регулювання, що включає блок регулятивних і охоронних правових засобів централізованого та децентралізованого регулювання, за допомогою яких об'єктивне і суб'єктивне право втілюється у фактичну поведінку і юридичну діяльність суб'єктів спрямовану на реалізацію права та правозастосовну діяльність. Реалізації права забезпечується імперативними правовими засобами централізованого регулювання та характеризується виконанням юридичних обов'язків, використанням суб'єктивних прав у складі дозвільного регулювання. Системний характер методологічного підходу до адміністративної відповідальності зумовлений тим, що соціально-правові явища є результатом одночасного впливу значної кількості причин. Однак, і вид зв'язку, і ознаки, зв'язок між якими досліджується, не можуть бути встановлені самостійно без застосування статистики. Наявність зв'язку і її вид повинні бути встановлені за допомогою науки, яка вивчає ці явища. Отже, правова статистика повинна використовувати комплекс юридичних і суміжних наук. Знання характеру залежності адміністративної деліктності від інших явищ дозволяє пояснити причини та тенденції, планувати необхідні заходи оптимізації соціального контролю у

сфері адміністративно-правового захисту держави, суспільства, особи. Правозастосовна діяльність в системі адміністративної відповідальності є особливим, владним способом реалізації права, супроводжується гранично чітким і точним використанням процесуально-процедурних засобів і спрямована на вирішення конкретної юридичної справи. Структура правозастосовної діяльності становить певне розташування і взаємозалежність основних елементів і зв'язків, які забезпечують її цілісність, зберігають її властивості та функції.

4. На сучасному етапі розвитку країни важливі дослідження адміністративної відповідальності з позиції правових, соціально-філософських, ціннісних і інших підстав, що вимагає розробки критеріїв диференціації в різних наукових парадигмах і ракурсах аналізу. Як соціально-філософська категорія, поняття «адміністративна відповідальність» відображає соціальні, моральні і культурні якості соціальної динаміки, що дозволяє врахувати чинники дійсності, що не можуть бути відображені при правовому дискурсі. Базовою особливістю вказаної категорії є багатогранність підстав і можливостей використання при аналізі явищ і процесів соціально-філософської методології. Філософський зміст категорії «адміністративна відповідальність» фіксує спосіб буття права в соціальному просторі, особливості його функціонування в системі соціальних відносин, що органічно виражає об'єктивні та суб'єктивні підстави стійких регуляторів поведінки людей. Соціальний аналіз – дозволяє повніше відобразити соціетальні чинники, які виражені в явищах і процесах культури. Такий ракурс дає змогу відобразити взаємозв'язок європейського (загального), регіональних (особливих) і специфічно соціокультурних підстав адміністративної відповідальності. Формування та вдосконалення соціальних і соціетальних підстав адміністративної відповідальності в сучасному українському суспільстві є реальною альтернативою наявним процесам дезорганізації державності. Тому завдання пошуку адекватних засобів і підстав для підвищення ефективності адміністративної відповідальності пов'язане з тим, що в силу низки історичних причин юрисдикційні органи недостатньо інтегровані з соціумом. Вони тривалий час були поза суспільством, протистояли не тільки злочинності, але й частині суспільства, яка видавалась владі недостатньо лояльною.

5. Нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності виступає специфічним різновидом правового регулювання, підпорядкованого загальносоціальним закономірностям, які відображають об'єктивні зв'язки, що існують у межах адміністративної політики як системи, що визначає державно-управлінські та процедурні відносини реалізації цілей і завдань адміністративного законодавства, що реалізуються у межах демократичного юрисдикційного процесу і є основною формою та відображенням потреби громадянського суспільства у захисті соціально значущих інтересів. Сучасна модель регулювання спирається на цінності правової

держави, досягнення адміністративно-правової науки, оцінку адміністративної деліктності, досвід законодавчої і правозастосовної практики. Вона забезпечена системою норм, які за предметною і цільовою ознаками поєднують різнорідний правовий матеріал, пов'язаний конкретними формами та методами адміністративної діяльності компетентних органів, спрямованих на захист прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина у соціальних, економічних, особистісних сферах, які не залишаються незмінними. Характеризується значним масивом підзаконних недостатньо систематизованих нормативних актів, що обумовлює наявність прогалин у нормуванні гарантії притягнення громадян до відповідальності та наявність норм, що регламентують однотипні суспільні відноси без уніфікації процедури їх реалізації. На етапі адаптації національного законодавства до вимог ЄС нормативно-правове регулювання визначається предметно-системними зв'язками норм адміністративного та іншого законодавства, що встановилися між суспільними відносинами, складовими предмету регулювання адміністративного права, взаємодією юридичних приписів і інститутів, які входять в єдиний комплекс захисту прав і свобод, динаміку якого забезпечують адміністративні норми.

6. Суб'єкти адміністративної відповідальності становлять систему – цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів, особливістю якої є динамічні зворотні зв'язки, що додають нових властивостей, відмінних від властивостей системи адміністративних деліктів, структура компонентів якої характеризується мінливістю причин системної динаміки, заснованих на ментальних чинниках, які змінюються під впливом соціальних умов. У сучасній системі суб'єктів чітко виділені основні суб'єкти – сторони адміністративно-деліктних відносин, одна з яких є особи, що переслідуються за вчинення адміністративного правопорушення, інша – органи, посадові особи, яких здійснюють переслідування осіб, які порушили законодавство України. Оскільки в адміністративно-деліктних відносинах є виділені стадії, то на кожній з них особи, які переслідують будуть складати визначену законом групу суб'єктів, уповноважених виявляти адміністративні делікти, здійснювати судову чи юрисдикційну діяльність, виконувати постанови у справах про адміністративні правопорушення. Система суб'єктів адміністративної відповідальності в сучасних умовах не становить певного організованого цілого, однак є відносно стабільною, де різні правові елементи функціонують в режимі взаємної обумовленості, складаючи єдино можливу форму її існування, що обумовлено зміною компетенції суб'єктів адміністративної відповідальності, здатної впливати на соціальні процеси, які реально відбуваються, виступаючи, при цьому, одним з чинників, що викликають ті чи інші правові та соціальні наслідки. Зміни у змісті компетенційних норм, тобто зміни безпосередньо самої правової форми та виражених в ній приписів, можуть викликати відповідні прогнозовані зміни в соціальній

дійсності і правовому просторі (природно, в певних межах і у взаємодії з іншими чинниками).

7. Персоніфікації в публічному праві і визнання юридичної особи за публічними суб'єктами знаменує перехід до розгорнутої, повноцінної реалізації моделі правової держави. Це сприяло трансформації відносин влади між публічними суб'єктами і приватними особами в юридичні, при яких досягається кореляція взаємних прав і обов'язків, що забезпечується системою необхідних гарантій і правових статусів. У сучасних умовах на концептуальному рівні необхідна зміна парадигми юридичної особи і теоретична інтерпретація її як загальноправового поняття. Існування адміністративної відповідальності юридичних осіб є об'єктивною необхідністю, яка пояснюється економічними передумовами і є інститутом, заснованим на поєднанні понять і конструкцій, розроблених у межах двох різних підсистем права – приватного та публічного. Юридична особа, як суб'єкт адміністративної відповідальності, характеризується подвійною природою: і як самостійний суб'єкт права, і як колектив фізичних осіб, який пройшов державну реєстрацію, пов'язаний загальною ціллю, внутрішньо організований, виступаючи назовні як єдине персоніфіковане ціле, що володіє самостійною волею та несе самостійну відповідальність. Адміністративна відповідальність юридичних осіб є частиною інституту адміністративної відповідальності, який, своєю чергою, співвідноситься з поняттям «адміністративний примус» як частина і ціле та характеризується: державним адміністративним примусом; охоплює всі правовідносини, незалежно від галузевої належності, в яких знаходить своє вираження адміністративно-правовий метод регулювання суспільних відносин; єдиною підставою є вчинення адміністративного правопорушення – суспільно небезпечного, протиправного, винного, караного діяння; переслідує цілі покарання та забезпечення виконання юридичною особою своїх обов'язків і вимог державних органів.

8. Реформування адміністративної відповідальності, будучи політико-правовим процесом, покликано виражати прийняту суспільством модель регулювання важливих суспільних відносин. Визначальним є баланс ідеологічних уявлень про особисту свободу та соціальну необхідність. Визнання людини, її прав і свобод вищою цінністю, одночасно передбачає визнання цінності інтересів держави та суспільства. Інститут адміністративної відповідальності є формою реалізації права людини на правовий захист, забезпечений організаційно-правовими засобами і заходами примусу, які застосовуються з метою усунення перешкод на шляху здійснення прав людини, а також відновлення порушених прав і покарання винних у їх порушенні. У контексті адаптації законодавства до європейських стандартів треба зауважити, що адміністративна відповідальність у країнах ЄС має тенденцію теоретичного конструювання та моделювання правозахисної дії з

погляду на її реальність, в силу чого складається адекватне уявлення про дію адміністративного права за рахунок обмеження державно встановленою формою, оскільки в основу покладено дві концептуальні ідеї: зміст чинного права, при його функціональному різноманітті визначає системоутворюючі функції, які безпосередньо характеризують його природу і громадське правове життя, що є результатом дії права в різноманітних формах і видах. Адміністративна відповідальність відіграє роль найефективнішого засобу втілення в життя правових приписів за умови, що інструментальний засіб досягнення певної мети створить операційну систему правового управління, де працюватимуть усі правові норми. У законодавстві, яке регулює адміністративну відповідальність, не визначені загальні правові основи і юридичний механізм вчинення адміністративно-правових дій. Для забезпечення правової регламентації публічно-управлінської діяльності, створення юридичних гарантій реалізації прав і свобод, доцільно сформулювати правові норми, що регламентують адміністративно-правові дії.

9. Запропоновано внесення доповнень:

9.1. До Кодексу України про адміністративні правопорушення:

а) до статті 256 стосовно визначення поняття «особа, щодо якої ведеться провадження у справі про адміністративне правопорушення»;

б) до статті 279 щодо порядку розгляду справ про адміністративне правопорушення;

9.2 До статті 45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України щодо військових адміністративних правопорушень;

9.3. До статті 26 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України щодо порядку застосування військово-адміністративної відповідальності;

9.4. До статті 80 Цивільного кодексу України щодо визначення поняття юридичної особи;

9.5. Запропоновано проект Інструкції з оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Крижановська В. А. Адміністративні правопорушення в системі інших правопорушень: порівняльний аналіз / В. А. Крижановська // Митна справа. Наук.-аналіт. журнал. – 2014. – № 1 (88). – Ч. 1. – Кн. 2. – С. 217–225.

2. Крижановська В. А. Про підстави адміністративної відповідальності / В. А. Крижановська // Митна справа. Наук.-аналіт. журнал. – 2014. – № 5 (93). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 214–218.

3. Крижановська В. А. Про «полицейське право» як різновид адміністративного права / В. А. Крижановська // Адміністративне право і процес. Наук.-аналіт. журнал. – 2014. – № 3 (9). – С. 125–131.

4. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність та фінансові санкції: порівняльний аспект / В. А. Крижановська // Адміністративне право і процес. Наук.-аналіт. журнал. – 2014. – № 4 (10). – С. 101–106.

5. Крижановская В. А. О развитии представления о сущности административной ответственности / Крижановская В. А. // *Legea si Viata*. Наук.-практ. журнал. – Молдова. – 2014 (декабрь). – С. 74–78.

6. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність юридичних осіб у сфері безпеки дорожнього руху – актуальні проблеми / В. А. Крижановська // Адміністративне право і процес. Наук.-аналіт. журнал. – 2015. – № 4 (14). – С. 86–94.

7. Єсімов С. С. Електронний протокол у справі про адміністративні правопорушення теоретичні та практичні аспекти / С. С. Єсімов, А. С. Крижановський, В. А. Крижановська // Підприємство, господарство і право. – 2016. – № 6 (244). – С. 108–113. *(особистий внесок автора 30%)*.

8. Крижановська В. А. Деякі підходи щодо критеріїв класифікації адміністративних стягнень / В. А. Крижановська // Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: зб. тез. І-ї Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24 лют. 2012 р.). – 2012. – Ч. 1. – С. 113–116.

9. Крижановська В. А. Адміністративно-правові реформи як один із шляхів удосконалення законодавства / В. А. Крижановська // Актуальні проблеми адміністративного права: матеріали круглого столу (м. Запоріжжя, 23 берез. 2013 р.). – Запоріжжя: КПУ, 2013. – С. 115–118.

10. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність і публічний примус / В. А. Крижановська // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3–4 жовт. 2014 р.). – Запоріжжя: НЗУ, 2014. – С. 172–174.

11. Крижановська В. А. Характеристика витоків норм матеріального і процесуального права / В. А. Крижановська, Х. І. Кармелюк // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку: матеріали учасників III-ї заочної науково-практичної конференції (м. Львів, 11 квітня 2016 р.). – Львів: ННІПП НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 100–103. *(особистий внесок автора 60%)*.

12. Крижановська В. А. Гарантії притягнення до адміністративної відповідальності / В. А. Крижановська // Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку: збірник тез доповідей науково-практичного круглого столу (м. Львів, 29 лютого 2016 р.); [у 2-х ч.] / Відп. за вип. Н.П. Бортник; Каф-ра адміністративного та інформаційного права ІНІПП НУ «Львівська політехніка» – Київ: ПП «Леся», 2016. – Ч. 1. – С. 25–28.

13. Крижановська В. А. Про деякі підходи до визначення критеріїв класифікації адміністративних стягнень / В. А. Крижановська, А. С. Крижановський // Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції: збірник матеріалів науково-практичної конференції; (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.). – Львів, 2016. – С. 32–33. (*особистий внесок автора 50%*).

АНОТАЦІЯ

Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. – Львів, 2016.

У дисертації проведено комплексне дослідження адміністративної відповідальності в адміністративному праві України.

Розглянуто теоретико-правові основи, сутність, особливості та підходи до реалізації адміністративної відповідальності в умовах трансформації українського суспільства та адаптації національного законодавства до європейського.

Сформульовано пропозиції та рекомендації пов'язані зі змістом матеріальних і процесуальних основ адміністративної відповідальності, спрямовані на підвищення ефективності захисту прав і свобод людини і громадянина.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, права і свободи людини та громадянина.

АННОТАЦИЯ

Крижановская В. А. Административная ответственность в административном праве Украины: современное понимание, новые подходы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс, финансовое право, информационное право. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2016.

В диссертации проведено комплексное исследование административной ответственности в административном праве Украины. Теоретико-

правовой анализ развития административного права в Украине показал, что на развитие административной ответственности повлияли изменения формы украинского государства и научных парадигм в правоведении, принятие Конституции Украины, которая определила основные права и свободы человека и гражданина.

Административная ответственность рассматривается, как один из видов юридической ответственности, представляя собой особую правовую форму реакции государства на защиту публичных и частных интересов. Это учитывает специфику современных видов юридической ответственности, в том числе административной, отвечает требованиям универсальности, охватывая все существующие способы воздействия на правонарушителя – карательный, восстановительный или компенсационный и профилактический или предупредительный.

Методология исследования административной ответственности базируется на системном подходе в сферах правотворчества и правоприменения с учетом философского и социологического аспектов.

При сопоставлении философских моделей административной ответственности Украины и ЕС отмечается «зеркальный» характер в смысле оснований самого бытия права. Динамика европейского права и процессы развития административной ответственности особенно актуализируют проблему принуждения в технологиях укрепления правопорядка. Поэтому разработка и внедрение технологий включающих принуждение, расширение профилактики есть основное направления повышения эффективности административной ответственности.

Анализ динамики нормативно-правового регулирования позволяет сосредоточиться на проблемах, связанных с определением направления развития правовых процессов, выборе наиболее эффективных способов правового воздействия и условий достижения определенного уровня упорядоченности общественных отношений.

Права и обязанности субъекта нельзя сводить к правам и обязанностям участника процессуальных правоотношений. Это определяется относительной самостоятельностью материальных и процессуальных правоотношений. Субъект права приобретает качество субъекта административной ответственности объективно, независимо от процессуальной деятельности. Объектом правоотношений административной ответственности выступает правовой статус субъекта. Существенным аспектом, характеризующим административную ответственность юридического лица, является вина в совершении правонарушения. Вина юридического лица может быть рассмотрена с объективных позиций. Только государственный орган, осуществляющий административно-юрисдикционную деятельность, может и

должен решить, была ли у юридического лица объективная возможность совершить действия и не допустить совершения правонарушения.

Наличие и программное оформление в Украине социально детерминированных целей, внутренних и внешних социально-экономических и политических условий, наличие соответствующего правового механизма является той совокупностью факторов, от которых зависит принятие политического решения по совершенствованию административной ответственности. Возможность усовершенствования, его динамика тесно связаны с социальной поддержкой осуществляемых преобразований социально-экономического и политического характера, в первую очередь, правоохранительной и судебной систем.

Сформулированы предложения и рекомендации связанные с содержанием материальных и процессуальных основ административной ответственности, направленные на повышение эффективности защиты прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: административное право, административная ответственность, административное правонарушение, права и свободы человека и гражданина.

SUMMARY

Kryzhanovska V.A. Administrative liability in administrative law in Ukraine: current understanding and new approaches. – Printed as manuscript.

The thesis for a candidate of law degree on the specialty 12.00.07 – Administrative law and Process; Financial law; Informational law. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2016.

The thesis conducted a comprehensive study of administrative responsibility in the administrative law of Ukraine.

Theoretical and legal framework, the nature, characteristics and approaches to the implementation of administrative responsibility in terms of transformation of Ukrainian society and the adaptation of national legislation to European standards.

Suggestions and recommendations related to the content of the substantive and procedural bases of administrative proceedings to an efficient protection of rights and freedoms of man and citizen.

Key words: administrative Law, administrative responsibility, administrative offense, rights and freedoms of man and citizen.

Підписано до друку 17.11.2016 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 212. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>